

Висновки. Ні в одній із наукових праць, що стосуються управління, не торкаються функціонально-вартісного підходу, хоча його зародок можна знайти в класичній теорії Ф. Тейлора, А. Гастева та їх послідовників, а системний підхід є лише підставою даного підходу. Таким чином, досвід надбаний раніше, не може дати адекватних результатів при застосуванні у сучасних кризових умовах господарювання в Україні. Він не відповідає вимогам дійсності. З огляду на це, необхідне творче переосмислення закордонного і вітчизняного досвіду прогресивної управлінської практики з метою винаходження нових підходів, які ґрунтуються на сучасних наукових досягненнях. Зокрема, це використання функціонально-вартісного аналізу, яке відкриває широкі можливості для удосконалення управлінського процесу.

Література

1. *Коротков Э. М.* Исследование систем управления : учебник / Э. М. Коротков. — М. : Дека, 2000. — 336 с.
2. *Дейнеко О. А.* Современный организатор производства / О. А. Дейнеко. — М. : Экономика, 1984. — 174 с.
3. *Гнатко В. С.* Корпоративное управление в изменяющемся мире / В. С. Гнатко, В. И. Пефтиев. — Ярославль : Яросл. гос. пед. ун-т., 1998. — 164 с.
4. *Базилевич А. Р.* Управленческая ситуация на предприятиях в условиях социальной трансформации общества : дис. канд. соціол. наук : 22.00.04 / Базилевич Александр Ростиславович. — Пермь, 2000. — 199 с.

Статтю подано до редакції 13.06.10 р.

УДК 330.567.28

Ю. Ю. Станкевич,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ДОМОГОСПОДАРСТВА

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовано важливе значення виробничої діяльності сучасного домогосподарства для

суспільства. Проаналізовано основні завдання виробництва всередині домашнього господарства, а саме: отримання прибутку та самообслуговування. Визначено переваги діяльності сімейної фірми та розкрито різні підходи до вартісної оцінки домашньої праці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: домогосподарство, виробництво, самообслуговування, сімейний бізнес, домашня праця.

АННОТАЦИЯ. В статье показано значение производственной деятельности современного домохозяйства для общества. Проанализированы основные задачи производства внутри домашнего хозяйства, а именно: получение прибыли и самообслуживание. Определены преимущества деятельности семейной фирмы и раскрыты разные подходы к стоимостной оценке домашнего труда.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: домохозяйство, производство, самообслуживание, семейный бизнес, домашний труд.

ANNOTATION. In this article the important meaning of the production activity of the modern household for the society was proved. The main tasks of production in the middle of household, namely of profit receiving and self-service was analyzed. The advantages of the family business activity were determined and different approaches of expensive evolution of house work were revealed.

KEY WORDS: household, production, self-service, house business, house work.

Перехід до ринкових умов господарювання особливо гостро поставив питання про роль та місце домогосподарства у розвитку господарської системи. Досвід передових держав світу свідчить, що домашнє господарство завдяки своїй діяльності спроможне розв'язати низку важливих економічних, соціальних, демографічних та інших проблем. Крім того, дана господарська одиниця сприяє підвищенню рівня добробуту кожного громадянина, наповненню дохідної частини бюджету, насиченню ринку товарами та послугами тощо.

Наприкінці ХХ ст. в умовах переходу до ринкової економіки вітчизняні домогосподарства активізували свою економічну діяльність. Вони отримали можливість здійснювати виробництво не тільки для власного споживання, задоволення потреб сім'ї, але й для продажу з метою отримання додаткового прибутку. Таким чином, сьогодні українське домогосподарство переживає досить складний період, оскільки формування ринкової економіки суттєвим чином змінило умови його функціонування, зокрема: розширило сферу діяльності, поставило нові виклики перед поведінкою членів даної господарської одиниці тощо. Саме тому нові соціально-економічні умови зажадали інших концептуальних підходів до аналізу домашніх господарств, при розгляді яких значна увага має акцентуватися на характеристичні та значенні для суспільства виробничої діяльності домогосподарства.

Проблема домашнього господарства не є новою для науковців, оскільки у різні часи досліджувалися окремі питання, які відображали реалії сутності даної господарської одиниці конкретного періоду. Серед інших ми виділяємо праці Т. Мальтуса, К. Бюхера, Ф. Енгельса, О. Чаянова, Р. Поллака, Г. Беккера, Ф. Модільяні, В. Жеребіна, В. Радаєва та ін. На нашу думку, незважаючи на численні розробки економічної природи домогосподарства, дослідження сутності виробничої діяльності даного суб'єкту ринкової економічної системи в сучасних українських умовах та визначення її значення для економіки країни є важливою задачею сьогодення.

Як і будь-яка господарська форма, домашні господарства України кінця ХХ—початку ХХІ ст. своєю економічною діяльністю повинні відповідати на три основні питання: 1) що виробляти (передбачає також визначення кількості та якості товарів)? 2) яким чином виробляти (вибір основних методів та джерел сировини)? 3) для кого виробляти (для задоволення власних потреб чи для продажу)? Вирішення таких завдань пояснює специфіку діяльності сучасного домашнього господарства, яка полягає в наступному: даний суб'єкт економічної діяльності одночасно є власником факторів виробництва (праця, земля, капітал, підприємницькі здібності), зберігачем фінансових ресурсів, головною одиницею споживання, основним одержувачем доходів тощо.

Важливою функцією сучасного домогосподарства є виробництво, яке доцільно розглядати у двох аспектах. По-перше

— діяльність, метою якої є отримання прибутку; по-друге — самообслуговування та господарсько-побутові роботи всередині власного домашнього господарства для задоволення потреб лише членів сім'ї.

Одним з найприбутковіших видів діяльності домогосподарства є здійснення ним підприємницької діяльності, яку, у більшості випадків, можна розглядати як діяльність сімейної компанії або ведення сімейного бізнесу. Здатність домашніх господарств до організації власної підприємницької справи позитивно відображається не тільки на зростанні особистого добробуту сім'ї, але й на розвитку економіки в цілому.

Під сімейною компанією або фірмою ми розуміємо економічну організацію, керівники якої представляють один сімейний клан, на свій страх та ризик вільно розпоряджаються родинним капіталом та здійснюють різні види підприємницької діяльності, що не заборонені законодавством. Такий вид економічної організації є дуже ефективним, особливо на ранніх етапах розвитку сімейної справи. Сімейна економічна організація є такою формою підприємництва, яка найбільш перевірена часом, оскільки вона була домінуючою у світі ще до появи будь-яких інших економічних об'єднань людей. Тому, якщо сім'я є найменшою складовою суспільства, тоді сімейна фірма або домогосподарство може виступати найменшою складовою економічної системи.

Розвиток сімейних фірм суттєво впливає на економічний добробут країни, оскільки своєю діяльністю вони не тільки підвищують якість життя власних членів, але й насичують ринок товарами та послугами, поповнюють бюджет, створюють додаткові робочі місця. Наприклад, за статистичними даними у США кожні три нові робочі місця виникають саме у сімейних компаніях [1, с. 146]. Ефективний розвиток сімейної фірми приводить до її розширення, внаслідок чого її діяльність вже не можна розглядати як виробничу функцію домогосподарства. Так, багато сучасних корпорацій розпочинали свою діяльність саме з сімейної справи, що базувалася на праці лише членів власної родини. До таких успішних прикладів можна віднести різні зарубіжні компанії, наприклад: «Ford», «MaxMara», «Davidoff», «Estee Lauder», «Opel», «Tissot» та ін. Сімейну історію мають багато фірм та торгових марок, які відомі усьому світу, серед

яких можна виділити: Oral-B, Siemens, Adidas, Samsung Electronics тощо.

Для ринкової економіки та суспільства загалом важливість діяльності сімейної фірми також пояснюється тим, що остання створює значну конкуренцію іншим приватним та державним економічним організаціям. Серед інших переваг ведення домогосподарством сімейного бізнесу потрібно відмітити наступні: 1) враховуючи свої невеликі розміри, можуть швидко реагувати на будь-які зміни ринкової кон'юнктури; 2) створюють додаткові робочі місця; 3) є основним джерелом формування середнього класу.

Але не тільки на економіці країни діяльність сімейної фірми позначається позитивною, оскільки члени домогосподарства, що беруть участь у сімейній справі, також мають численні переваги, зокрема: 1) передача наступним поколінням сімейних традицій та власних технологічних досягнень. Навіть існує практика, коли діти власників для кращого ознайомлення зі специфікою діяльності сімейної справи починають свою трудову діяльність з найнижчих та неprestижних посад; 2) мінімум бюрократії та більше мотивації, тому що всі працюють на себе; 3) в умовах економічної кризи більшість роботодавців звільняють своїх працівників, а сімейні підприємства такий спосіб не використовують. Головним принципом сімейної економічної організації є довіра до своїх родичів, які, іноді не маючи відповідної кваліфікації, займають провідні посади й отримують необхідні знання та навички у процесі роботи, навчаючись на своїх помилках.

Діяльність сімейної фірми характеризується тим, що усі члени домашнього господарства приймають активну участь у процесі отримання прибутку (примноженні власного капіталу) й не задіяні в інших сферах суспільного виробництва. Сімейні організації, що створюються сьогодні в Україні, здебільшого, у вигляді малого бізнесу, найпоширеніші у сфері послуг (салон краси, кадрове та консалтингове агентство, туристична фірма, невелике кафе чи магазин, кіоскові чи Internet продажі, медичні та освітні послуги, реставраційні роботи тощо), адже такий сектор не потребує значних капіталовкладень та великої кількості робочих рук.

Проте, слід зазначити, що лише незначна частина населення має можливість (стартовий капітал, підприємницький хист тощо) для створення власної фірми, тому більшість з них є найманими

працівниками. Але, й вони також часто прагнуть отримати додатковий заробіток, що останнім часом стає важливим джерелом поповнення бюджету домогосподарства. Основними чинниками такої потреби, зазвичай, є: бажання підвищити матеріальний добробут і соціальне становище сім'ї; прагнення до збільшення заощаджень; необхідність надання належного рівня освіти та охорони здоров'я дітям та іншим членам родини, потреба в організації різностороннього дозвілля та відпочинку тощо. Саме тому коло додаткових видів діяльності членів сучасних домогосподарств є широким та багатогранним. Це пояснюється тим, що кожний індивід зосереджує свою працю та увагу на роботі, яка приносить йому найбільшу корисність та задоволення. Класифікуючи додаткові види діяльності членів домогосподарств, ми виділяємо дві групи, а саме: 1) з використанням трудового ресурсу; 2) отримання прибутку без залучення праці.

Нетрудові додаткові види діяльності найбільш притаманні домогосподарствам, які вже мають значний статок і можуть деяку його частину передавати іншим економічним організаціям з метою отримання прибутку. До найрозповсюдженіших видів такої діяльності, зазвичай, відносять: 1) лізинг (передача в оренду житлової площі, дач, земельних ділянок, інструментів, автомобілів); 2) отримання доходів від володіння цінними паперами (наприклад, облігації, акції, векселя тощо); 3) депозитні вклади, які виступають традиційними видами діяльності сучасних домашніх господарств, що створюють значну фінансову підтримку для їх економічного зміцнення та процвітання.

Трудові додаткові види діяльності в Україні, здебільшого, представляють вторинний сектор зайнятості членів домашнього господарства. Поширеним серед даного виду є індивідуальна трудова діяльність (ІТД), яка, у свою чергу, поділяється на торгівлю, що ведеться членами сім'ї, та на надання різного роду послуг, виконання яких потребує відповідних навичок, умінь, кваліфікації. До найбільш розповсюджених видів послуг можна віднести наступні: ремонт та пошив одягу, взуття, в'язання, комп'ютерний набір текстів, викладацьку діяльність, ремонт квартир, побутової техніки, транспортні перевезення тощо. В літературі існує думка, що члени домогосподарств надають понад 200 різноманітних видів послуг [7, с. 82]. Торгівля передбачає продаж товарів, що виготовлені в межах ІТД,

перепродаж товарів, торгово-посередницьку діяльність та продаж товарів, що були накопичені раніше. Серед осіб, які займаються ІТД, переважають службовці (38,6 %), на другому місці — робітники (20,5 %). Значно меншою є частка керівників (18,1 %) та підприємців (10,2 %) [5, с. 48].

Також до додаткових трудових видів діяльності членів домогосподарств можна віднести *ведення підсобного господарства*, яке здійснюється для створення товарів, що задовольняють власні потреби або для продажу. Перший випадок — це ведення господарсько-побутових робіт для власного забезпечення. Особливого значення ведення підсобного господарства набуває тоді, коли створюється додатковий продукт, що використовується для продажу на ринку. Таким видом діяльності займаються переважно селянські (фермерські) господарства. Здебільшого, саме завдяки їх роботі населення забезпечується продуктами харчування. Проте їх кількість залишається незначною, що пов'язано з проблемою формування початкового основного та оборотного капіталу.

Нововведенням у діяльності сучасного домогосподарства стає робота вдома, що швидко розповсюджується та знаходить своїх прихильників по всьому світу. Цьому сприяє те, що домашнє господарство є таким суб'єктом ринкової економічної системи, який суттєво відчуває на собі розвиток сучасних технологій, інформаційних систем, електронних засобів комунікації (Інтернет, різні засоби електронного зв'язку, мобільні телефони тощо). Через що, стає відчутною тенденція до розмивання меж між домом та офісом. Прибуток, який члени домогосподарства отримують від роботи на дому згодом може стати одним з основних джерел поповнення бюджету сім'ї. Крім того, така зайнятість дозволяє більше часу відводити на домашні роботи, виховання дітей, догляд за непрацездатними членами родини тощо.

Перелічені додаткові види діяльності членів домогосподарств, у більшості випадків, утворюють неформальний сектор зайнятості населення, тобто такий, що не враховується офіційною статистикою та не оподатковується. Неформальна зайнятість є важливим джерелом подолання безробіття. Саме тому у сучасній науковій літературі можна зустріти твердження, що домашнє господарство виступає неформальним інститутом [7, с. 205].

До основних видів самообслуговування та господарсько-побутових робіт домашнього господарства, як правило, відносять домашню працю. Відомий учений з Ізраїлю Р. Гронау під домашньою працею розуміє такі види діяльності, які можна замінити ринковим аналогом, зокрема приготування їжі, закупівля товарів для дому, прибирання житла, прання, прасування, догляд за дітьми та недієздатними членами сім'ї тощо [8, с. 1099 —1123]. Головною відмінною рисою всієї множини зазначених видів робіт є те, що вони виконуються виключно для внутрішнього споживання.

Виконання домашньої роботи потребує не тільки значних фізичних зусиль, але й суттєвих витрат часу. Сьогодні проблема аналізу вартісної оцінки продуктів та послуг, що створюються та споживаються у межах власного господарства є дискусійною. Саме тому в сучасній науковій літературі можна зустріти два принципово різних підходи до її вирішення, а саме методи часових та альтернативних витрат.

У відповідності до першого методу, вартість неоплаченої домашньої праці визначається як сума, яку довелося би заплатити за аналогічний товар на ринку або найнятому працівнику за виконання потрібної роботи. Недоліками такого методу є, по-перше, те, що людина, працюючи вдома, може одночасно виконувати кілька видів робіт, тому стає незрозумілим, який з них є основним та потребує економічного розрахунку (оцінки). По-друге, не завжди на ринку можна знайти необхідний товар чи послугу відповідної якості. Зазначені та інші чинники значно ускладнюють процес визначення вартісної оцінки праці. Внаслідок чого, деякі дослідники вимірюють домашню працю не у грошовому еквіваленті, а у часовому. Один з англійських учених у галузі економічної соціології Дж. Гершуні зазначає, що будь-яка діяльність відбувається у часі. Тому, на думку вченого, час для економічної діяльності має набагато більше ніж гроші [4, с. 343].

За методом альтернативних витрат розраховується розмір заробітної плати, яку б людина змогла отримати за однаковий час на ринку праці. Проте, даний метод також не позбавлений розрахункових труднощів. Оскільки ринкова оплата праці не завжди є вірним методом розрахунку. Адже вартість праці більш досвідчених працівників є вищою, ніж у робітників без трудового стажу чи необхідного рівня освіти, кваліфікації.

Російська дослідниця С. Барсукова виділяє третій спосіб вартісної оцінки домашньої праці. Вона вважає, що виконання домашніх робіт не потребує особливої кваліфікації, тому можна його розраховувати, виходячи з мінімальної ставки погодинної оплати праці у секторі ринкової зайнятості [2, с. 78]. Проте, за таким методом праця дорослого, пенсіонера та дитини має однакову цінність, що також є негативним моментом зазначеного підходу. Таким чином, існуючі методи визначення вартісної оцінки домашньої праці мають багато недоліків, але, на сьогодні, вони залишаються найбільш дієвими та застосовуваними.

Отже, сучасне вітчизняне домогосподарство здійснює широкий спектр діяльності для власного забезпечення. Крім того, воно постачає товари та послуги на ринок, тим самим отримує прибутки для себе та поповнює державний бюджет. Ми вважаємо, що сьогодні не потрібно перешкоджати діяльності домогосподарства, а навпаки держава повинна взяти на себе обов'язок стимулювати його розвиток, оскільки ефективна діяльність домашнього господарства позитивно відображається на українському суспільстві.

Література

1. Андреев Б. Ф. Системный курс экономической теории. Микроэкономика. Макроэкономика: учеб. пособие / Б. Ф. Андреев. — 2-е изд., перераб. и доп. — СПб. : Бизнес-пресса, 2000. — 656 с.
2. Барсукова С. Ю. Легенда о гендере. Принципы распределения труда между супругами в современной городской семье / С. Ю. Барсукова, В. В. Радаев // Мир России. — 2000. — № 4. — С. 65—102.
3. Барсукова С. Ю. Сущность и функции домашней экономики, способы измерения домашнего труда / С. Ю. Барсукова // Социологические исследования. — 2003. — № 12. — С. 21—31.
4. Гершуни Дж. Бюджеты времени и неформальная экономическая деятельность / Дж. Гершуни // Неформальная экономика. Россия и мир. [под ред. Т. Шанина]. — М. : Логос, 1999. — С. 343—355.
5. Жеребин В. М. Экономика домашних хозяйств / В. М. Жеребин, А. Н. Романов. — М. : Финансы, 1998. — 231 с.
6. Ковалюк О. М. Сімейні господарства України: принципи, механізми, перспективи: Навч. посібник / О. М. Ковалюк, А. Г. Лех, С. К. Реверчук. — К.: Атіка, 2002. — 176 с.
7. Лукашевич М. П. Соціологія економіки: Підручник для студ. вищих навч. закладів / М. П. Лукашевич. — К.: Каравела, 2005. — 283 с.

8. *Gronau R.* Home Production — A Survey // Handbook of Labor Economics / O. Ashenfelter, R. Layard (eds.). Vol. I. Amsterdam: North-Holland, 1986. P. 296—297.

Статтю подано до редакції 10.06.10 р.

УДК 330.8

Ю. В. Ущаповський, канд. екон. наук, доц.
Житомирський державний технологічний університет

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЄВГЕНА СЛУЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ДОКТРИН КІНЦЯ ХІХ—ПОЧАТКУ ХХ СТ.

АНОТАЦІЯ. Автор на прикладі теорії цінності Євгена Слуцького аналізує особливості дослідницької методології вченого в контексті розвитку основних напрямків економічної науки кінця ХІХ—початку ХХ ст. Підкреслюється зв'язок економіко-математичних досліджень Є. Слуцького із психологією та соціологією в площині трансформації історичної школи в соціально-інституційний напрям.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: теорія цінності, економічні школи, методологія економічних досліджень, теорія граничної корисності, теорія збалансованого бюджету споживача

АННОТАЦИЯ. Автор на примере теории ценности Евгения Слуцкого анализирует особенности исследовательской методологии ученого в контексте развития основных направлений экономической науки конца ХІХ—начала ХХ ст. Подчеркивается связь экономико-математических исследований Е. Слуцкого с психологией и социологией в плоскости трансформации исторической школы в социально-институциональное направление.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: теория ценности, экономические школы, методология экономических исследований, теория предельной полезности, теория сбалансированного бюджета потребителя.

ANNOTATION. The author on the ground of Yevgen Slytski' theory of value analyses the peculiarities of his research